

Іван Лучук

Львів

Паліндромія в мистецтві поетичному Миколи Мірошніченка

Уродженець Луганщини М. Мірошніченко є найвидатнішим українським паліндромістом. Його мистецтво поетичне є напрочуд розмаїтим: він автор звиклих віршів і перекладач, який увів нові форми в українську поетичну практику, і поет-конкретист, і візуаліст, і теоретик віршування. Та якраз паліндромія є ядром його творчості.

Ключові слова: М. Мірошніченко, паліндром, паліндромія, мистецтво поетичне, епістолярій

Миколу Мірошніченка можна сміливо назвати найвидатнішим українським паліндромістом.

Про всяк випадок варто зазначити наперед, що головною формальною ознакою паліндромних творів є їхнє однакове відчитування (чи то по рядках, чи всуціль) від початку до кінця, і від кінця до початку. Зрештою, це вже азбучні істини, про які відомо навіть далеким від літератури людям. Та власне писання паліндромів було й залишається найрафінованішим і чи не найскладнішим видом поетичної творчості. В Україні існує ціла паліндромна школа із понад тристалитною традицією, і чільною особою у цій школі-традиції навечно прописаний уродженець Луганщини М. Мірошніченко. Його творчість заслуговує значно ширшого розголосу в літературному бутті та більшої уваги в літературознавчому дискурсі. Зрештою, не завадить нагадати головніші відомості про поета.

Народився Микола Мірошніченко 16 грудня 1946 року (за паспортними даними 1 січня 1947 року) в селі Третьяківка Біловодського району на Луганщині. Закінчив відділення україністики філологічного факультету Луганського педагогічного інституту ім. Т. Шевченка (1968). Вивчав азербайджанську мову в Баку (1976—1978), стажувався на курсах турецької мови у Стамбулі (травень-червень 1994). Вчителював на Запоріжжі та Київщині, займався журналістикою — 16 років віддав письменницькому тижневику «Літературна Україна». Був заступником начальника прес-центру МНС України, працював у відомчих журналах «Охорона праці» та «Надзвичайна ситуація» (Агентство «Чорнобильінтерінформ»). Член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Спілки письменників Азербайджану. Ініціатор і співзасновник літературної групи «Геракліт» (Голінні ентузіасти рака літерального) (1991), співзасновник Міжнародної асоціації візуального мовлення (1997). Був членом «ПУП» (Планетарна Управа Паліндромії), Наукового і мистецького братства зорослова. Автор поетичних збірок «Рік-осокір» (1984), «Око» (1989), «Узір зрізу» (2000). Відроджував призабуті поетичні фігури, переносив на ук-

раїнський ґрунт рідкісні форми східної поезії, експериментував з різними поетичними формами та жанрами. Перекладав іншомовну зорову поезію та паліндромні вірші. Досліджував паліндромію як явище в історії, мові та літературі. Написав кілька статей, присвячених українському паліндромові. Його візуальні вірші експонувалися на виставках у США, Канаді та Великобританії. Перекладав переважно із тюркських мов. У перекладацькому доробку понад 10 книжок, зокрема й антологічного типу. Упорядкував разом з Юнусом Кандимом антологію кримськотатарської поезії XIII—XX ст. «Окрушина сонця» (2003), антологію кримсько-татарської прози XIV—XX ст. «Молитва ластівок» (2005), видав авторську збірку перекладів з кримсько-татарської «Брама Сходу» (Золоті сторінки кримськотатарської поезії з додатком статей про її творців) (2004), упорядкував двотомну «Антологію азербайджанської поезії» (XII — поч. XX ст.) (2006). По смерті поета побачила світ авторська антологія перекладача «На світловидноті» (2009). Лауреат літературної премії імені М. Рильського (2007). Помер 7 липня 2009 року в Києві.

Мова є співтворцем поета Миколи Мірошніченка (на чому він сам не раз наголошував), але ж і він сам є співтворцем мови. Якщо вигадати, зафіксувати й опублікувати бодай одне нове вдале слово — це вже буде неоціненна заслуга перед рідною мовою, а коли кількість тих новотворів вимірюється десятками а десятками, тоді їхній автор є заслуженим десятикрат, а то й стократ. Неологізми у його поетичному плетиві не є самоціллю, вони є лише родзинками, без яких святкова паска перетворюється на буденну булку. А *родзинкою родзинок* є його *паліндромія*, яка зайвий раз засвідчує симетричну заокругленість світобудови. Саме в паліндромії Мірошніченко увів у мовно-поетичний вжиток чимало призабутих, рідковживаних, регіональних специфічних слів, тим самим значно збагативши наш слововислів.

Микола Мірошніченко висвітлював питання мистецтва поетичного у власних віршах, зокрема в таких: «Душа», «Ось вірш Ду Фу, де логос...», «В досвітніх словах...», «Щоб негайно-негайно сказати щось вам...», «Щоб не були порожні рядки...», «Вірш», «А молодість моя...», «Натхнення»,

Лучук Іван Володимирович — кандидат філологічних наук, докторант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

«Слова»; а теж у поетичних перекладах. Досвід перекладу поезії зі східних мов так чи інак вплинув на його оригінальну творчість, і на розуміння поезії зокрема. Його мистецтво поетичне є напрочуд розмаїтим: він автор звиклих віршів і перекладач, який увів нові форми в українську поетичну практику, і поет-конкретист, і візуаліст, і теоретик віршування і поезістворення. Та якраз паліндромія є ядром його творчості.

Микола Мірошніченко — найпослідовніший український поет-конкретист. Пригадую, у червні 1997 року у столиці канадської провінції Альберта, місті Едмонтоні, на міжнародній конференції (спільній із однойменним фестивалем) «EyeRhythmes» її ініціатор, українсько-канадський поет і науковець Ярс Балан виголосив доповідь саме про М. Мірошніченка як найвидатнішого представника конкретної поезії в українському контексті. Саме тоді ми з Мірошніченком і ще низкою українських і зарубіжних літераторів і вчених стали співзасновниками Міжнародної асоціації візуального мовлення (International Association of Visual Languages).

Микола Мірошніченко вніс на український ґрунт широковживані та рідкісні форми східної поезії (рубаї, туюг, газель, пантун, мухамілат, мурабба). Звернімо увагу хоча б на останню зі згаданих форм, адже вона має певний стосунок і до зачинателя української паліндромії Івана Величковського. У «Літературознавчій енциклопедії» про цю форму є відповідна стаття:

«Мураба — рідкісний різновид рубаї, в якому слова побудовані так, що рядки версів можна читати як горизонтально, так і вертикально. Одним із перших в українській поезії до такого типу віршування звернувся М. Мірошніченко (збірка «Око», 1989):

Буде страх	в небесах	восени	наче лось
в небесах	край води	ясени	і лосось,
восени	ясени	і тини	порідняться,
наче лось	і лосось	порідняться	чогось.

М. може ускладнюватися. Так, В. Романовський написав два таких вірші з акровіршевою сентенцією «Велич долі». У бароковій поезії аналогічний різновид Іван Величковський називав «чворогранистим віршем». Звертається до М. і сучасний кримськотатарський поет Ю. Теміркаї [правильно в номінативі — Теміркая. — *І. Л.*] [3, 82].

Такий вірш Юнуса Теміркаї переклав, зрозуміло, М. Мірошніченко. Називається цей твір, написаний 1998 року (а сам автор 1915 року народження, до речі), «Мурабба для дружини» і присвячений він поетовій благовірній Шефіці Дагджи:

В цих бровах	в цих очах	Шефіко	я гублюсь
В цих очах	в цих словах	як в медах	я топлюсь
Шефіко	як в медах	я пірнав	і востанне
Я гублюсь	я топлюсь	і востанне	плюсь-плюсь.

Перекладач у примітці так розшифровує цей тип віршування: «різновид рубаї, де слова погруповані так, що читаються і горизонтально, і вертикально» [9, 427]. А в Івана Величковського, зрозуміло, не рубаї, але принцип той же, що його представляє мурабба, адже, як зазначає сам автор: «чворогранистий ест вірш, в котром так

вздлуж, яко і шшир еден же текст виражається» [1, 74].

Продовження традиції і Величковського, і Мірошніченка знайшлося і в доробку Назара Гончара, щоправда в розширеному на слово-рядок вигляді:

лови	думи	тіло	виду	миті
думи	тіло	виду	миті	лови
тіло	виду	миті	лови	думи
виду	миті	лови	думи	тіло
миті	лови	думи	тіло	виду

Гончар і тут відступив від норми (що дуже властиво для нього), а цей вірш із записників буде опублікований у підготованих мною його «Зібраних творах». При цій нагоді мушу сказати, що Мірошніченко й Гончар навзаєм дуже шанували творчість одне одного, і цьому є чимало свідочств. Невимовно шкода, що обоє так рано і несподівано відійшли в позасвіти в один рік.

Свої погляди на паліндромію Микола Мірошніченко виклав у низці статей, зокрема в таких — «Українська мова, на щастя, має все» [7], «300-річчя українського паліндрома» [8], «Туди-сюди однаково» [6], але найповніше вони висвітлені в його розвідці «Побачити луну навиворіт» [5]. Погляньмо на деякі важливіші формулювання. «Дуже відмінні навзаєм предмети і явища, імена яких, потрапивши до паліндромного рядка, сусідують та дзеркалять одне одного, — вони, ті предмети і явища, раптом набувають неймовірних, непередбачуваних музичних та зримо-матеріальних зв'язків (тут справді лунає «музика сфер»), а їхні обриси через накладання зображень і взаємопроникнення звуко-світлових хвиль стають напіврозмитими, гублять чіткість — це вже образи, складові первні у створеному поетом світі» [5, 18]. Це погляд на витворення образності в паліндромії внаслідок сполучення розмаїтих елементів. Паліндромний рядок чи твір складається з двох симетричних частин, вони знаходяться у нерозривному взаємозв'язку: «Друга половина дзеркально-симетричного рядка повертає нас до першої, змушує пригадувати звуко-буквену ходу її і зачудовуватись, просто чаруватися, що та хода успак дає несподівану змістово-образну картину, яка собою може або продовжити, або доповнити явлену напочатку» [5, 18]. І так виникає симетричний паліндромний вірш, автор якого є творцем лише першої половини, а друга вже начебто диктується мовою: «Пишучи опертий на звуко-буквену симетрію вірш, поет у кожному рядку лишень до середини є автором, а далі мусить нашоросити внутрішнє вухо, яке ми звемо інтуїцією, щоб розібрати, що йому скаже луна — щось розумне, цікаве й образне чи щиріше нісенітницю» [5, 18]. Задеклароване в назві розвідки формулювання Мірошніченко розтлумачує таким чином: «Відомо, що луна звичайна — повторює так слова, як їх мовлено, — це наче твої ж уста, відбігли в далеч. А тут раптом усе інакше: звуки повторюються зворотнім порядком — луна навиворіт. Приміром, поет запитально гукне: «Диво — онова?» Аж ненормальна луна віддзеркалить: «А воно — овид!» Зведімо піврядки докупи і вже маємо прочитуваний в обидва боки палін-

дром: «Диво — онова? А воно — овид!..» Таким чином поет, як автор, і луна, яка йому вторує та співавтурує, узгодили рядок. Помічаємо, що вісь симетрії пролягає якраз між піврядками — в порожнині, де бовваніє запитальний знак. Обабіч вісі — по літері «а», причому їх, задля досягнення більшої щільності й цілності паліндрома, можна сумістити, звести водно. Тоді матимем: «Диво — онова, воно — овид!..» [5, 18]. Це наче квінтесенція розуміння паліндромотворчості. Важливу роль автор визначає для середини паліндромного твору: «Годі не завважити доцентрового тяжіння в паліндромі: часом усе стягує позбавлена пари літера-вісь, бо на ній перехрещуються звукові і смислові біги від обох кінців рядка, а часом, ніби чорна космічна діра, стягує відсутність вісьової літери. Найчастіше в поетичному паліндромі центр симетрії припадає на прикінцеву літеру першого піврядка або початкову другого, хоча трапляється, що центр симетрії міститься всередині слова, графічно розполовинюючи лексему і роблячи ті половинки відповідно кінцем першого та початком другого піврядків. Тоді роль стягувального центру грає не тільки вісьова літера, а й усе обіймаюче її слово» [5, 18]. Роздумує автор і про єдність чи взаємозамінність початкової та кінцевої частини паліндромного твору: «Сама ситуація, за якої пошукувач паліндрому є автором лишень до середини його і далі невідомо, куди (в безглуздя чи в бодай якийсь глузд?) попрямує вислів після згаданої межі, криє певний чар. Підкреслимо, незнання стосується винятково змісту, але ніяк не форми вислову, де зворотні повтори літер знані зарані — це ж завдяки їм паліндром і є «той, що біжить назад». Вертається й — вивертається заодно. Парадокс полягає в тому, що паліндромний рядок, добігаючи свого кінця, знаходить натомість власний зворотний початок — тобто паліндром вивертаючись вертається, як бумеранг. У кожній паліндромній фразі присутня, сказати б, жага не дїжданого кінця» [5, 18]. І нарешті автор дає оригінальне метафоричне визначення паліндрома, яке претендує стати хрестоматійним: «Часом здається, що паліндром — це змія зі скитських орнаментів, яка заковтнула свого хвоста, утворивши кільце, котре починається головою і завершується нею...» [5, 18]. Тут образно відсуваємо традицію нашої паліндромії ще на тисячоліття вглиб.

Багато спостережень щодо мистецтва поетичного, зокрема паліндромного, знаходиться в епістолярії Миколи Мірошниченка. Знаємо, як він потужно і щедро листувався з побратимами по перу. Дуже на часі було б зібрати його епістоли (чи їх копії) до різних респондентів. Для прикладу, знаю, що у Василя Старуна є чимала кількість листів від Мірошниченка, й у них є цілі розсипи розсекречення поетичної творчості. У моєму ж архіві є двадцять шість листів від Миколи. Деякі доречні пасажі, дотичні до нашої теми, які містить цей епістолярій, зачитую і прокоментую при цій нагоді.

У листі від 15.01.1991 Мірошниченко пише: «Спускаюся в гулки карстові печери слова, щоб за хистким вогником свічки визначити напрямок смислового протягу і йти за ним... Йти з переконанням, що той смислопротяг виведе прямиїсько

(дарма, що через лабіринти) до образно-генетичної пам'яті нашої мови. Сьогодні шлю тобі п'ять іще не друкованих паліндромних моїх поезій. Шлю, аби ознайомився; шлю задля налагодження взаємообміну (нам треба брати на карб досягнення й досвід кожного з нас, щоб уникати повторень і йти все далі й далі). Я займаюся паліндромом з 1967 року, за цей час виробилася така струнка система паліндромотворення, що іноді виникає бажання засісти за аналітичну статтю "Теорія рака літерального"...» Бачимо, як образно означував поет свою паліндромотворчість, якою почав цікавитися й займатися ще 1967 року, проте найдавніший із відомих його паліндромних творів датується 2 жовтня 1971 року. Аналітичну ж статтю про паліндромію М. Мірошниченко написав, як ми вже знаємо, не одну. У листі від 7.03.1991 автор фіксує момент, коли окрім порядкових паліндромів почав писати суцільні паліндромні вірші (варто тут зазначити, що в українській паліндромії існує практичне і теоретичне розрізнення термінів *паліндром* і *паліндромон*: паліндром — це віршовий рядок-рак, а паліндромон — віршовий суцільний текст-рак): «Оце заповзвся я і собі написати кількоро паліндромонів, і то ж не простих, а сюрреалістичних... Що з того вийшло — подивись сам, і дай батькові глянути. Одне скажу: я прагнув якомога природнішої інтонації, невимушеності. Задля цього — уникав, де тільки можливо, односкладових слів, які надають обтяженості паліндромному рядкові, а ще зумисне виповнював вірш дієсловами — вони ж вочевидь слугують і природності, і невимушеності, та й динамікою наділяють... Вдався до нововведення (рекомендую і тобі запроваджувати): не тільки починати, а й закінчувати паліндромон Великою Літерою — вона буде знаком, що це паліндромон, і ось його голова, а ось хвіст, два краї дзеркальної симетрії...» Ці авторові одкровення надзвичайно важливі для розуміння його мистецтва паліндромії. Мірошниченко одразу ж від перших своїх паліндромонів запропонував останню літеру в них виділяти як прописну (велику). І надалі дотримувався цього принципу. Таку практику під його безпосереднім впливом прийняли деякі українські паліндромісти, зокрема Наталія Чорпіта, Михайло Юрик, Анатолій Перерва, Василь Старун, Микола Луговик, Олексій Софієнко, Василь Рябий, Вікторія Стах (яка паліндромони друкувала під псевдонімом Віктор Остап). Про задумки комп'ютерних експериментів із паліндромними текстами Мірошниченко писав у листі від 28.10.1991: «Зв'язався я тут з одним дизайнером-комп'ютерником, який обіцяє разом зі мною подумати, як комп'ютерним набором літер віддзеркалити паліндромну симетрію, внести графічну ілюзію просторовості...» Деякі результати цієї співпраці він мені пізніше передавав чи надсилав. Свої погляди на обсяг паліндромонних творів Мірошниченко виклав у листі від 27.09.1993, оцінюючи поему Назара Гончара «Молоко бентеж реве левержет небоколом» і мою «Епос і нині сопе»: «Тиждень тому я зателефонував був тобі, а потрапив на Тараса, який саме нагодився, зайшов на колишню домівку. Од нього дізнався про публікацію в «Ратуші» твого супердовгого

паліндромона. Я попросив надіслати — тепер маю [2]. Передовсім мені подобалася стаття Тарасова. Видно, що людина знає предмет розмови наукової. Я так зрозумів, що це короткий виклад його виступу на Конгресі українців у Львові [4]. Тепер щодо віршів. Твого й Назарового. Звичайно, вони цікаві, але для утаємничених, для підготовленого читача. А для більш масового — вони затяжкі. Річ у тім (і я в цьому глибоко переконаний), що паліндромон не повинен виходити за межі книжкової сторінки, аби можна було його бачити і з голови і з хвоста, а якщо він довгий, як собача пісня, то губиться не тільки звуковраження, а й заінтригованість читачка: ну, справді, не будеш же, щоб помилуватися ідентичністю початку й кінця, гортати туди-сюди (нескінченно разів) сторінки?.. Це врешті набридне хоч кому. Крім того читачеві ще потрібна і природність вислову, а вона досягається тоді, коли в тексті рясно дієслів, лексичних повторів, коли, якщо це вірш-верлібр, наявні подібні за синтаксичними конструкціями періоди, бо тим створюється верлібровий ритм. А якщо при цьому проскакує ще й «блукаюча» рима — то це вже шик... Тому, Іване, твій довжелезний (рекордний за кількістю знаків) паліндромон, безперечно, — явище, але виключно для фахівців. Рекорд — та й годі. Я вітаю тебе з ним, як вітали колись з рекордом Стаханова... Сам же я на таке — не відважусь, бо то забагато днів і ночей труду, і заради чого? — заради того, щоб поцінував науковець?! І то колись. У вузькофаховій дисертації чи монографії. Це я тобі, дорогий друже, видаю інформацію до роздумів. А твоя справа — зважати чи не зважати. Назара було легше читати, бо вірш менший, хоч теж, власне, знаковий монстр. Крім того, цікаво задумано: кількість знаків указує на рік народження українського рака літерального... На 1691 рік! Я ж пишу собі менші речі. І, здається, пристойного рівня». Дуже скромно (що властиво великим людям) Мірошніченко означив свої досягнення, які насправді є неперевершеного рівня. Така гідна скромність визирає і з листа від 25.10.1993: «Сьогодні надумався послати тобі чотири нові паліндромони, які вважаю не “зело” поганими — децю в них є. Та ще й якась іронія уприсутнилася, що раніше майже не спостерігалось». Про подальше вкраплення іронічних (ба навіть сатиричних) ноток написано у листі від 22.11.1993: «Останнім часом я з головою поринув у паліндромотворчість, і досить багатенько виловив раків літеральних. Та ба, децю несподіваних: зазвучали іронія, сатирична інтонація, що загалом аніяк не характерно для моєї манери, бо тяжів завше до ліричних, пейзажних і абстраговано-філософських, якщо це не голосно сказано, паліндромонів. Отже, ширшає тематичний простір, і це мене тішить. Бо наступного року вже матиму, за визначенням М. Сарми-Соколовського, друкописа паліндромних віршів, і я зацікавлений, щоб він виглядав якомога розмаїтіш, щоб розхитаний удвобіч маятник логосу не повторював достоту своїх коливань...» Окрема паліндромна книжка М. Мірошніченка так і не з'явилася друком. У листі від 21.01.1994 (дописаному через два дні) Микола рефлексує на предмет моїх паліндромонних сонетів: «Твої сонети мені сподобалися. Обидва. Ди-

вуюся, як ти «вхитрився» в паліндромоні на рими?! У паліндромі все ж таки легше заримувати. [23.01.1994] Учора й позавчора (це вже через два дні дописую свого листа) наверхлися мені два паліндромони — «Ті рови...» й «Ідоломинущі ви...» З них перший — цілковитий сюр...» При цій нагоді варто навести другий зі згаданих творів:

Ідоломинущі ви,
де
аура гілок
у живлі назви лотоса,
човен,
говір із уст сузір'
і
вогнево
час
(ото лив за Ніл);
.....
ви ж
у колі гару —
аеди-віщуни молоді.

У листі від 21.12.1998 Мірошніченко висуває певні пропозиції: «До речі, Іване! Ми досі (якось так вийшло) дотримувались у паліндромах симетрії щорядкової, а в паліндромах цілотекстової односиметрії. А що як взятися за щось середнє: скажімо, кожна строфа як паліндромон... Чи кожен версет як паліндромон... Словом, вірш з чотирьох строф або версетів — це чотирипаліндромонний вірш. Як тобі, га?» Ці пропозиції, до слова, сам поет втілює у своїй паліндромній практиці, щоправда у трипаліндромонному вірші, який далі буде наведено. У листі з 20-тих чисел січня 1999 року в контексті створення Наукового і Мистецького Братства Зорослова (НіМБ Зорослова) поет висловлює важливі методологічні засади: «До зорослова відносимо будь-яку візуальну поезію: фігурну, конкретну, паліндромну і т. п.» До речі, якщо брати до уваги поліграфічну продукцію, під шапкою Наукового і Мистецького Братства Зорослова вийшла лише одна, здається, книжка — «Два вікна» Романа Садловського (1999). Без стосунку до паліндромії (але в дискурсі мистецтва поетичного у візуальному вимірі) про цікавий різновид рими написано у листі від 28.03.2000: «Шлю тексти на вибір. “Слова і дерева” — ще не друкована річ, примітна тим, що я в ній культивує зорову риму скісного типу. Така рима “пороскакувала” часом в Е. Андіївської, ще в декого. Але щоб системно проходила через увесь вірш — такої дивини ще не було». Означення поетичної праці є в листі від 25.10.2002: «Я теж “длубаю” тексти потихеньку. Головним чином газелі. А сучасних поетів намагаюся пороздавати». Це вже в контексті перекладацької практики, коли М. Мірошніченко працював над антологією кримськотатарської поезії XIII—XX століть «Окрушина сонця».

В упорядкуванні Миколи Мірошніченка й мого готова до друку антологія української паліндромії «У сузір'ї Рака», саме вона витворює найповнішу картину в цій галузі. Не зайвим буде сказати коротко про її структуру й деякі риси. Спершу йде моя передмова, потім добірка зачинателя української паліндромії Івана Величковського й вірш-рак Володимира Лучука, від якого ведемо відлік відродження нашої паліндромотвор-

чості. Далі розташовані за абетковим порядком прізвищ добірки 44 авторів. Добірка паліндромів Ліни Біленької під загальною назвою «Око в око» доповнена моновіршами. Поема-паліндром Станіслава Бондаренка «Вік вовків» присвячена М. Вінграновському, паліндром «А ті літа» присвячений Л. Костенку, решта його паліндромів без присвят. Олег Будзей свої середнього й більшого розміру паліндромі чітко вибудовує, а в більшості останній (видається, що ключовий) рядок дає в розбивку. Назар Гончар представлений сливе цілим своїм корпусом паліндромонів (є декілька однорядкових, проте більшість солідного обсягу), серед яких є і сонет, і поема «молоко бентеж реве левержет небоколом». Олександр Гордон має мінімалістичні паліндромі, складені з надто часто вживаних у паліндромії слів. Тарас Девдюк має тетраптих «Паліндромі на палі». Михайло Зарічний представлений значною кількістю однорядкових паліндромів, паліндромонів, магічних квадратів, які вибудовує з математичною прецизійністю, а теж «Паліндромними дефініціями», в яких паліндромно розтлумачує окремі слова. Іван Іов має паліндромі різного ґатунку, зокрема комбіновані, у вільному стилі, моновірші з циклу «Рядок-обрій». Олександр Ірванець представлений єдиним своїм паліндромом, який вже встиг стати народним. Віктор Капушта представлений паліндромним сонетом на музичну тему. Валентин Кибирев має декілька паліндромів, зокрема варіації на паліндром А. Фета, а теж ракоскладівню, тобто різновид паліндрома, де дзеркально-симетрично розміщуються щорядка склади слів. Ірина Кодлубай представлена трьома паліндромними віршами. Мирослав Король є автором візуальних паліндромів, які і є власне зоровою поезією. Наталя Лобас вкряпила паліндромні рядки в мініатюрний забавний віршик. Микола Луговик має паліндромі, моновірші, а теж один паліндромон. Моїх паліндромонів є достатньо. Ростислав Мельників є автором «рако-поєми у шести піснях» «Ахверика». Про добірку Миколи Мірошніченка буде сказано окремо. Паліндромі Анатолія Мойсієнка походять з його книжки «Віче мечів». Наталя Науменко представлена чотирма паліндромними віршами. Юрій Олешко має забавні паліндромі і ракоскладівню. Віктор Остап (псевдонім Вікторії Стах) має солідного обсягу паліндромоні. Юрій Охріменко є автором дотепних паліндромів на різні теми. Кость Павляк має 23 нумеровані паліндромоні, два нумеровані і три т. зв. короткі паліндромоні (хоча й вони не надто короткі від інших його творів). Анатолій Перерва представлений розлогою добіркою паліндромонів, а теж візуальним паліндромом. Андрій Підлісний має декілька жартівливих паліндромонів. В'ячеслав Романовський має в арсеналі паліндромі й «Паліндроминки», тобто мініатюри. У добірці Василя Рябого паліндромі (а їх величезна кількість) поділені на цикли (які самі по собі є маленькими книжками) «Вага агав», «Жар і міраж», «Варта трав», є «паліндромі з відлунням логогрифа» «Телелет», «Віно коконів» (вінок із паліндромними вкрапленнями), паліндромні хоку й один паліндромон. Андрій Савенець має паліндромі як із коротенькими, так і з розлогими

рядками. Юрій Садловський, загалом схильний до мінімалізму в поезії, і в паліндромії є таким. Володимир Сапон має паліндромі й паліндромоні. Микола Сорока має чотири паліндромі, закорінені в українську традицію. У Петра Сороки комбінуються часто вживані слова з рідше вживаними. Олексій Софійенко презентує цілу гаму розмаїтих варіацій: нестулиустий паліндром (тобто вірш, який є одночасно паліндромом та нестулиустом і є творчою знахідкою автора), пірамідальний паліндром, тавтограму-паліндром (тобто слова або словосполучення, що однаково читаються і з початку, і з кінця, і всі слова починаються з одного й того ж звука), фігурний паліндром і паліндромоні. Василь Старун має значну кількість паліндромів і паліндромонів, а теж візуальні твори. Паліндромі Михайла Стрельбицького мають дедикації й об'єднані в цикл «Присвяття». Паліндромі Леоніда Стрельника емоційні. Назар Федорак написав одного жартівливого паліндрома. Ганна Черінь має один паліндром (за авторським визначенням, із розділовими знаками і з деяким змістом). Паліндромоні Наталі Чорпїті вирізняються вишуканістю, є в неї й фігурний твір. Олександр Шарварок представлений романом-паліндромом «Чар-Драч». Паліндромі Костя Шишка формально дотепні, з фігурними елементами. Микола Шостак має декілька паліндромів. Михайло Юрик є автором паліндромних моновіршів з назвами і без назв, розлогіших паліндромів і паліндромонів. Тематичний реєстр паліндромії вібрує від низин до вершин, від гумористики до профетики, від сміху до кабали, від прямолінійності до філософування. Є і три додатки. Додаток I: «Іншомовні паліндромі українських авторів (Н. Гончар, Н. Чорпїта, І. Лучук)». Додаток II: «Далке реп'яшша — переклад (версії М. Мірошніченка й І. Лучука)». Додаток III: листи М. Мірошніченка до І. Лучука. Післямовою слугує стаття М. Мірошніченка «Побачити луну навиворіт». Це є корпус мистецтва української паліндромії. Микола Мірошніченко найпотужніше представлений у цій антології: спочатку (у хронологічному порядку) йдуть його паліндромі (включаючи рубаї, тріолет і цикли), потім (теж за хронологією написання) окремі паліндромоні, а тоді цикли паліндромонів і візуальний паліндром.

Про добірку Мірошніченка в цій антології варто сказати докладніше, адже в ній зібрано сливе увесь паліндромний доробок поета. До слова, сам автор ідеї, ініціатор і врешті співупорядник антології «У сузір'ї Рака», тобто М. Мірошніченко, власноруч підготував значно скромнішу свою добірку для цієї антології. Я її значно розширив, а вже заокругленої повноти вдалося досягнути завдяки матеріалам, що надала вдова поета Лариса Мірошніченко. Отже, цей паліндромний доробок у вигляді об'ємистої добірки ділимо на три частини з одним додатком. До першої частини належать паліндромі, тобто вірші, що читаються паліндромно по окремих рядках. Паліндромі Мірошніченко писав упродовж усього свого творчого шляху. Хронологічні рамки між першим і останнім паліндромом такі: від 2 жовтня 1971 року до 30 червня 2008 року. Найдавніший зафіксований тут паліндром має назву «Міжгір'я»:

І ні тіні
у шиту тишу
мохом.

І ні ріні
у лохів віхолу...

А смерк —
висі в зорі нині
розвісив, кремсА.

Сімнадцять власне паліндромів (один із яких у фігурному відцентрованому вирішенні) сусідять із п'ятьма паліндромами у формі рубаї (один із фігурними елементами), одним віршем-вісьовиком (присвяченим Мирославу Королію) із паліндромними вкрапленнями, тріолетом-раком, диптихами «У діл сивого богівисліду», «Мохом», «Моління лодії ідолян Нілом», триптихом «Ave, Eva!..». Досконалою версифікаторською дивовижкою є «Тріолет-рак» (створений 21 серпня 1982 року):

І розважив Ісус, і вижав зорі,
і вони — лампи лип малинові,
і вони — лопухи диху полинові,
і розважив Ісус, і вижав зорі...
І — розор по мечету. Течемо, прозорі,
і воркує біда: надіб'є у крові...
І розважив Ісус, і вижав зорі,
і вони — лампи лип малинові.

До речі, регіональне слово «мечет» (із наголосом на першому складі) означає — невеликий ліс у степу. До другої частини належать паліндромони, тобто вірші, що читаються однаково від початку до кінця і у зворотному напрямку суцільним текстом. Паліндромони Микола Мірошніченко почав писати від березня 1991 року, вже беручи до уваги мої напрацювання у цьому плані (це він сам неодноразово визнавав). Тут маємо вісімнадцять паліндромонів, написаних у період від 6 березня 1991 року до 18 серпня 2008 року. Дев'ятнадцятим (і хронологічно останнім із зазначених) є тричленний паліндромон під назвою «Мовите летивом»:

Діловите летиво, летиво ловите,
ловите
летиво-ліД.

Мовите речовому закиньлетиву:
увительника
зумов
очеретивоМ.

Мовите летивом...
.....
утіливши
лиш виліт, —
умовите летивомМ.

До третьої частини належать цикли паліндромонів, що включають твори, написані у різний час. Цикли сформовані приблизно за тематичним принципом, який, проте, є більш інтуїтивним, ніж

яскраво вираженим. Загалом циклів є тринадцять, і розташовані вони приблизно за хронологічним принципом. Це: триптих «Потоп», септет «Указ ока на козаку», диптих «Чолова наволоч», триптих «Вітруни висі, біси винуртів», октоптих «Видихи див», диптих «Хан у кунах», пентаптих «Німбовини в обмін», еннаптих (із дев'яти творів) «Олтар птахів і — хат пратло», диптих «В'язанина з'яв», пентаптих «А тіло - то літа...», октоптих «В індіках хатки днів», ентептих (з одинадцяти творів) «Носити сон», пентаптих «Антів сага - сага світна». І на кінець маємо ще візуальний паліндром «?око урозліт, я — дятіл зору, око?», де крайні слова імітують очі, а центральна літера — ніс.

Паліндромія займає чільне місце у мистецтві поетичному Миколи Мірошніченка, найповніше відбиває його розуміння поезії, найвиразніше втілена в його поетичній практиці. Слід зазначити наприкінці, що саме на Луганщині народжені та працюють ще два паліндромісти, Мірошніченкові побратими — Леонід Стрельник і Василь Старун.

Література

- 1. Величковський І.** Твори / Іван Величковський ; підготовка тексту і коментарі В. П. Колосової та В. І. Кречотня. — К.: Наук. думка, 1972. — 192 с.
- 2. Гончар Н.** Молоко бентеж реве левержет небоколом / Назар Гончар ; Лучук І. Епос і нині сопе / Іван Лучук ; Лучук Т. Рак літеральний: до сучасності від давнини / Тарас Лучук // Ратуша. — 1993. — 28 серпня. — Рубрика «Парнасленд».
- 3. Літературознавча** енциклопедія: у 2 т. / автор-укладач Ю.І. Ковалів. — К.: ВЦ «Академія», 2007. — Т. 2. — 624 с.
- 4. Лучук Т.** Рак літеральний — живущий стиль української поезії / Тарас Лучук // Другий Міжнар. конгрес україністів (Львів, 22-28 серп. 1993 р.). Доп. і повідомл.: Літературознавство. — Львів, 1993. — С. 248—253.
- 5. Мірошніченко М.** Побачити луно навиворіт / Микола Мірошніченко // Зрима рима : літопис творчих подій в українській візуальній поезії та у мистецтві поезографіки. — 1998. — № 1. — С. 14—22.
- 6. Мірошніченко М.** «Туди-сюди однаково» / Микола Мірошніченко // Дошкільне виховання. — 1996. — № 10. — С. 22—23.
- 7. Мірошніченко М.** Українська мова, на щастя, має все / Микола Мірошніченко // Вечірній Київ. — 1993. — 1 квітня.
- 8. Мірошніченко М.** 300-річчя українського паліндрома / Микола Мірошніченко // Вітрила-95. — К.: Молодь, 1995. — С. 192—196.
- 9. Окрушина** сонця: антологія кримськотатарської поезії XIII-XX століть / упоряд. М. Мірошніченко, Ю. Кандим. — К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 2003. — 792 с.

Native of Luhansk region M. Miroshnychenko is most prominent Ukrainian palindromist. His poetic's art is surprisingly diverse: he is a poet of the ordinary poems and translator, who brought new forms into Ukrainian poetic practice, and poet-concretist, visualist and theorist of versification. But exactly palindromia is the kernel of his creation.

Key words: M. Miroshnychenko, palindrome, palindromia, poetic's art, correspondence.